

www.ketab.ir

بررسی فقهی و حقوقی تعدیل وجه التزام در ایران

مؤلف:

حسن جوهری

سرشناسه	: جوهری، حسن، ۱۳۵۹.
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی فقهی و حقوقی تعدیل وجه التزام در ایران / مولف حسن جوهری؛ ویراستار فاطمه حاتمی.
مشخصات نشر	: ایلام: آوای تاریخ، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۰۱ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۵۵-۵۹-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۹۶ - ۱۰۱.
موضوع	: وجه التزام- ایران Liquidated damages- Iran وجه التزام (فقه) Liquidated damages (Islamic law)* خسارت تأخیر تأدیه - ایران Late payment damages - Iran*
رده بندی کنگره	: KMH۸۷۰۵:
رده بندی دیویی	: ۳۵۴۵.۵۵:
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۶۱۰۵۳۲:
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا	

آوای تاریخ

بررسی فقهی و حقوق تعدیل وجه التزام در ایران

مؤلف: حسن جوهری
ناشر: آوای تاریخ
ویراستار: فاطمه حاتمی
صفحه آرا و طراح جلد: سجاد حاتمی
چاپ اول: ۱۴۰۳
شمارگان: ۱۰۰۰
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۵۵-۵۹-۳
قیمت: ۱۲۰۰۰۰ تومان
آدرس: ایلام، پاساژ مرکزی، طبقه فوقانی، مؤسسه منجی
۰۹۱۸۸۴۳۰۰۱۳

پیشگفتار	۹
مقدمه	۱۱

فصل اول: کلیات، مفاهیم و مبانی پژوهش

تعریف عقد در لغت و اصطلاح	۱۷
تقسیم بندی عقد، به عقد مطلق و عقد مشروط	۱۹
عقد تملیکی و عقد عهده	۲۰
تقسیم عقد به لازم و جایز	۲۲
تقسیم بندی عقد به عقد معین و نامعین	۲۳
تقسیم بندی عقد به عقد منجز و مکمل	۲۳
تعریف وجه التزام در لغت و اصطلاح	۳۰
ماهیت حقوقی وجه التزام	۳۱
ویژگی ها و کاربردهای وجه التزام	۳۲
تاریخچه وجه التزام در فقه	۳۴
تاریخچه وجه التزام در حقوق	۳۵
بیعانه و پیش پرداخت	۳۵
اصل استرداد بیعانه	۳۶
ماهیت دوگانه بیعانه	۳۷
ارتباط موضوع با شرط وجه التزام	۳۸
رویه قضایی	۳۸
وجه التزام در قانون مدنی	۴۲
وجه التزام قرار دادی در قانون ثبت	۴۳
وجه التزام قراردادی در قانون آئین دادرسی مدنی	۴۴
وجه التزام در قانون تجارت	۴۵

۴۵.....	وجه التزام در قانون آئین دادرسی کیفری
۴۶.....	مزایای شرط وجه التزام
۴۶.....	عدم لزوم اثبات ورود ضرر و مقدار آن
۴۷.....	تامین امنیت قراردادی
۴۷.....	تامین اصل جبران کامل خسارات

فصل دوم: تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه فقهی متقدم و متأخر امامیه

۵۰.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه فقههای متقدم امامیه
۵۱.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه شیخ صدوق
۵۲.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه شیخ انصاری
۵۳.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه شیخ طوسی
۵۴.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه علامه حلی
۵۴.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه فقههای متأخر امامیه
۵۴.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه امام شهید اول
۵۵.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه امام شهید ثانی
۵۵.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه امام جواد
۵۶.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه آیت الله خویی
۵۷.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه امام خمینی (ره)
۵۷.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه آیت الله موسوی اردبیلی
۵۷.....	تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه مقام معظم رهبری
۵۸.....	موارد اشتراک و افتراق تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه فقههای متقدم و متأخر امامیه

فصل سوم: ضمانت اجرای قراردادی تخلف از اجرای تعهد و توقف وجه التزام و تأخیر در ادای

تعهدات قراردادی

۶۳.....	اثر معاملات (اصول و قواعد عمومی حاکم بر معاملات)
۶۳.....	اصل لزوم عقد
۶۴.....	اصل جبران خسارت
۶۵.....	شرایط مطالبه خسارت ناشی از تأخیر یا عدم انجام تعهد

۶۵.....	لزوم وجود قرارداد
۶۵.....	خودداری متعهد از انجام تعهد
۶۵.....	تقصیر متعهد
۶۶.....	ضمانت اجراهای قراردادی تخلف از اجرای تعهد
۶۷.....	وجه التزام
۶۸.....	ماهیت حقوقی وجه التزام
۶۹.....	ویژگی ها و کاربردهای وجه التزام
۷۱.....	خصائص یا جنبه های مختلف وجه التزام
۷۱.....	جبران خسارت
۷۲.....	غیرقابل جمع بودن شرط وجه التزام با اجرای تعهد
۷۲.....	پیش بینی یا درج حق فسخ (جعل خيار)
۷۸.....	صحت وجه التزام در تعهدات پولی
۷۸.....	سیر تاریخی
۷۹.....	بررسی قوانین
۸۱.....	میزان مشروع وجه التزام در تعهدات پولی
۸۶.....	سبب ایجاد مسؤولیت
۸۶.....	تقصیر
۸۷.....	تخلف
۸۷.....	سبب ایجاد مسؤولیت به پرداخت وجه التزام
	موارد اشتراک و افتراق تعدیل وجه التزام قراردادی از دیدگاه فقهای متقدم و متاخر
۹۱.....	امامیه با حقوق موضوعه
۹۳.....	نتیجه گیری
۹۶.....	فهرست منابع و مأخذ

پیشگفتار

در برخی قراردادهای متعاقدين، برای تضمین اجرای تعهدات و جبران خسارات ناشی از تاخیر یا عدم انجام تعهد، مبلغی مقرر می‌نمایند تا در صورت تخلف متعهد، به عنوان خسارت به طرف مقابل پرداخت شود. این مبلغ را اصطلاحاً "وجه التزام" می‌نامند. از رایج ترین اقسام وجه التزام، وجه التزام افزایشده بر اساس زمان می‌باشد. نکته قابل تأمل در خصوص این قسم از وجه التزام، زمان توقف تعلق و همچنین محدودیت یا عدم محدودیت وجه التزام به میزان تعهد اصلی می‌باشد، نکته قابل توجه و تأمل این است که آیا وجه التزام، کیفر تخلف از انجام تعهد بوده و نوعی مجازات مدنی است که جهت تخلف در نظر گرفته شده است، یا اینکه وجه التزام برای جبران خساراتی است که از نقض تعهد به متعهد تلف می‌شود. در بیان علت اهمیت طرح موضوع وجه التزام در وضعیت اقتصادی کنونی کشور به این نکته بسنده می‌کنیم در اکثر قراردادهای منعقد فیما بین متعاقدين، طرفین قرارداد در حین انعقاد آن موضوع وجه التزام را مورد پذیرش و توافق قرار می‌دهند.

خدای بزرگ را شاکریم که بر ما منت گزارد تا توشه‌ای نه در خور صاحب هنران که در حد وسع خود فراهم آوریم و به کاروانیان مشتاق عرصه فرهنگ پیشکش نماییم. با این امید که بتواند گلبنانگ سربلندی را بر آسمان دوست به پرواز درآورد و جان مشتاقان را طراوتی دگر افزاید.

مقدمه

قرارداد که نتیجه توافق اراده طرفین آن است و اصل حاکمیت اراده و آزادی ایجاب می کند که طرفین قرارداد بتوانند به هر نحوی که مایلند، آن را منعقد کنند و در این راه، مقید و محدود به انتخاب قالب های از پیش تعیین شده نیستند. بدین معنی که ملزم نیستند بر مبنای یکی از عقود معین خودشان را محدود نمایند. از لحظه انعقاد تا اجرای کامل قرارداد، متعاقبین می توانند هر شرطی را که می خواهند در آن بگنجانند مشروط بر اینکه خلاف قانون یا خلاف مقتضای ذات عقد نباشد. هر یک از طرفین قرارداد که به تعهدات خود عمل ننماید و از عدم اجرای قرارداد، خسارتی به طرف مقابل وارد شود، مسئول جبران خسارت وارد شده خواهد بود. به عبارت دیگر، ثمره عقود و قراردادها پس از انعقاد، ایفاء به مندرجات آن می باشد و وفاء به اجرای مندرجات عقد یا قرارداد، هدف اصلی و غایی طرفین آن می باشد. پیش از انعقاد قرارداد و در حین اجراء همواره این نگرانی برای متعهدله وجود دارد که آیا متعهد به تعهد یا تعهدات خود و منطبق با قرارداد اقدام خواهد کرد یا خیر؟ فلذا به لحاظ اهمیت اجرای تعهدات قراردادی و دغدغه احتمال عدم اجراء یا تأخیر در اجراء و یا اجرای غیر منطبق با شرایط قرارداد که اصولاً هر کدام می تواند موجب ورود خسارت به متعهدله شود، قانونگذار ابزارهای حمایتی در جهت حفظ حقوق وی در نظر گرفته است.

ثمره عقود و قراردادها پس از انعقاد، تعهد یا تعهداتی که بر عهده یک طرف یا طرفین قرار می گیرد و اجرای این تعهد یا تعهدات، هدف اصلی و غایی طرفین از انعقاد عقد یا قرارداد است. پیش از انعقاد قرارداد و در حین اجراء همواره این دغدغه و نگرانی برای متعهدله وجود دارد که آیا متعهد به تعهد یا تعهدات خود و منطبق با قرارداد خواهد کرد یا خیر و لذا به لحاظ اهمیت اجرای تعهدات قراردادی و دغدغه احتمال عدم اجرا یا تأخیر در اجرا و یا اجرای غیر منطبق با شرایط قرارداد

که اصولاً هر کدام می‌تواند موجب ورود خسارت به متعهدله شود؛ قانونگذار ابزارهای حمایتی در جهت حفظ حقوق وی در نظر گرفته است. این ابزارهای حمایتی که در راستای جبران ضرر متضرر وضع شده‌اند از جمله عبارت‌اند از: اجبار و الزام متعهد به انجام تعهد توسط حاکم، حکم به جبران خسارت (مستفاد از مواد ۲۲۶ تا ۲۲۹ ق.م) علاوه بر این، قانون‌گذار بر اساس اصل آزادی و حاکمیت اراده در قراردادها، اجازه داده است که طرفین در هنگام انعقاد عقد یا قرارداد راساً و به طور توافقی پرداخت مبلغ مقطوع و معینی را پیش‌بینی و به عنوان شرط؛ ضمن عقد درج کند تا چنانچه مشروط علیه از اجرای تعهد خود امتناع کرد و یا در اجراء تاخیر داشت و یا اجرا منطبق با شرایط قرارداد نبود آن مبلغ را به مشروط له بپردازد. این ابزار حمایتی که در ماده ۲۳۰ ق.م

و علی‌الاصول مبتنی بر قواعد شروط، پیش‌بینی شده و به شرط جزایی یا وجه التزام مشهور است، بیان اهمیت و کاربرد فراوان وجه التزام در عقود و قراردادها، همواره یکی از موضوعات فقهی و حقوقی در حقوق مدنی بوده و سوالات و نظرهای متعددی را برانگیخته است.

در تعریف وجه التزام باید گفت: التزام که محمل التزامات است در لغت به معنای همراه بودن، ملازمه شدن، به گردن گرفتن و ملزم شدن به امری می‌باشد. در اصطلاح نیز التزام (وجه التزام) از آن جهت که معمولاً طرفین در حین انعقاد عقد معین می‌کنند و به همراه عقد می‌باشد نزدیک به معنای لغوی آن می‌باشد. وجه التزام مبلغی است که متعاقدين در حین انعقاد عقد به موجب توافق بعنوان میزان خسارت (مادی یا معنوی) محتمل الوقوع ناشی از عدم اجرای تعهد و یا ناشی از تاخیر در اجرای تعهد پیش‌بینی کرده و بر آن توافق کنند که ماده ۲۳۰ قانون مدنی ایران ناظر بر آن است. البته تعاریف دیگری نیز در خصوص وجه التزام بیان شده که عبارت‌اند از:

۱. وجه التزام را باید ضمانت اجراء، درج جرمه یا شرط کیفری مالی که هر یک از متعاملین یا هر دو آنها در صورت نقض قرارداد می‌گیرند تعریف کرد.

۲. وجه التزام، توافقی است که به موجب آن طرفین میزان خسارتی که در صورت عدم اجرای قرارداد یا ایجاد ضرر باید پرداخت شود را از پیش تعیین می‌کنند.

۳. هرگاه طرفین عقد توافق کرده باشند که متعهد در صورت عدم اجرای تعهد یا تاخیر مبلغی بپردازد این شرط را وجه التزام گویند.

گزارش مباحثی که این پژوهش در صدد است آنها را طرح نموده و مورد بررسی قرار دهد و بیان نماید که:

اولاً در ماهیت وجه التزام و شروط آن و ثانياً، بررسی ادله وجه التزام از دیدگاه حقوق ایران و مذاهب اسلامی و ثالثاً، حوزه و قلمرو وجه التزام در حقوق ایران و اسلام و رابعاً، در آثار وجه التزام بر اساس حقوق ایران و اسلام چگونگی تبیین شده است. بنابراین، سوالات پژوهش به شرح عنوان بعدی هستند.

طرح مسئله وجه التزام و ضرورت بررسی آن در جامعه کنونی، بر کسی پوشیده نیست و کسی نمی‌تواند منکر نوسانات و تغییرات روزمره وضعیت اقتصادی جامعه که موجب به هم ریختگی قراردادها و متعاقب آن سردرگمی طرفین آن، و متزلزل شدن قراردادها است شود آنچه در کتاب پیش رو در پی آن هستیم شیوه‌ها و راه‌حلهایی که قانونگذار و متخصصین امر حقوق ایران بکار گرفته‌اند از جوانب مختلف مورد بررسی قرار خواهیم داد.